

lingen fra Landsby over Stationsby til Købstad er skildret meget summarisk. Det meste af Bogen er helliget Vester Brønderslev Sogns og dets Gaardes Historie.

Vi faar en med talrige Dokumentuddrag bekræftet Skildring af Sognets Grænser og Stridighederne, de gennem Tiderne har forarsaget. Om Landbrugets Forhold gives Besked i Sognets interessante Grandebrev fra 1682, der er gengivet i sin Helhed. Kirkens og Skolevæsenets Historie faar en grundig Behandling, bl. a. stifter man Bekendtskab med adskillige ejendommelige Degneskikkelser. Blandt Sognets Gaarde er den meste Opmærksomhed skænket Hovedgaardene Nibstrup og Kornumgaard. Ind mellem Skildringerne af Ejerne og deres Bedrifter, der for største Delen bestod af Stridigheder og Processer med Naboerne, meddeles en Række kulturhistoriske Træk af Interesse, saaledes om en livsled Tjenestekarls Forskrivning til Fanden. Bøndergaardenes Historie skildres en efter en. Flere af dem er det lykkedes Klitgaard at spore helt tilbage til Middelalderen.

Man kunde ønske, der var ofret lidt mere Omhu paa Bogens Form. Beretningerne fremtræder undertiden paa en mosaikagtig og skematisk Maade. Forsøg paa at afrunde og sammenføje Bogens forskellige Afsnit vilde sikkert have været til Gavn for dens Helhedspræg, ligesom enkelte Kommentarer til Begivenhederne kunde have været paa sin Plads. Men Bogen har sin Værdi ved det betydelige landbo- og personalhistoriske Materiale, der er fremlagt i den.

Gunnar Olsen.

Fællesnordiske Gaardundersøgelser i Island.

Forntida gárdar i Island, redigeret af *Márten Stenberger*. Munksgaard 1943.

I 1932 undfangede Dr. Poul Nørlund og Sveriges fornemste Hus-tomtkender, Dr. Márten Stenberger under et Besøg i Island den Plan at give Udgravningerne af Nordboruiner i Grønland et dybere Perspektiv gennem en Undersøgelse af Moderlandets Tomter. Af denne Plan opstod paa Initiativ af Islands Rigsantikvar, Professor Matthias Thordarson, en større Plan om et fællesnordisk Besøg i Island, hvor Arkæologer fra alle de nordiske Lande skulde udgrave hver sine Gaardtomter ud fra de Erfaringer og med den særlige Teknik, de bragte med fra deres Hjemland. Undersøgelserne fastsattes til 1939, og Deltagerne vendte først hjem efter

Krigens Udbrud. Desværre maatte man fra norsk Side meddele, at man ikke kunde rejse de fornødne Midler til Deltagelse i Ekspeditionen. Senere har Krigsbegivenhederne vanskeliggjort Sammenarbejdelsen af Ekspeditionens Resultater til en fælles Publikation, og først efter fire Aars Forløb er det lykkedes at udsende en saadan.

Matthias Thordarson var Foretagendets Chef. Fra Danmark deltog Dr. phil. Aage Roussel med Islænderen Kristian Eldjárn som Assistent. Fra Finland: Magister Jouko Voionmaa. Fra Sverige: Docent ved Uppsala Universitetet, fil. dr. Mårten Stenberger og Intendent ved Nordiska Museet, fil. lic. Albert Nilsson. Undersøgelsen samlede sig i særlig Grad omkring Thjorsaadalen. Stenberger og Voionmaa har desuden hver udgravet en Tomt i Borgarfjardarsysla paa Vestlandet, og Albert Nilsson, der behandler Nutidens gamle Gaardanlæg, har hentet sit Materiale fra større Dele af Øen. Ikke alle Ekspeditionens Deltagere har været lige heldige med at gøre interessante Fund. Det maa vel ogsaa siges, at Undersøgelsestekniken for en enkelt Udgravers Vedkommende er knapt saa sikker som de øvriges. Men alt i alt gør Bogen saavel de enkelte Forfattere som Redaktøren og det gode Samarbejde, den vidner om, megen Ære. Udstyret er overordentlig smagfuldt. Kort og Illustrationsmateriale fremtræder paa et Par Undtagelser nær ensartet og smukt. Værket afsluttes med fælles Litteraturfortegnelse og engelsk Resumé.

Det første Afsnit i Bogen har vakt en vis Opsigt, fordi der heri for første Gang offentliggøres Iagttagelser og Metoder, som vil faa den største Betydning for Islands Bopladsarkæologi i Fremtiden. Det er den unge islandske Geolog Sigurdur Thorarinsson, der beretter om Ødelæggelsen af Thjorsaadalens Gaarde ved Heklas Udbrud o. 1300. Han paaviser, at man overallt i det sydvestlige Island — formodentlig ogsaa i Landets øvrige Dele — kan skelne de forskellige Vulkanudbruds Askelag fra hverandre og derved opnaa en relativ Datering af Gaardtomterne paa lignende Maade som Forhistorikere bruger Pollenanalysen. Ved at tegne »Isopachyter« (d. v. s. Kurver, der forbinder Steder med samme Askelagstykkelse) kan man angive den fremherskende Vindretning under Udbruddet, ligesom man kan lokalisere Udbrudsstedet. I Profilet af de gamle Gaardes Græstørvægge findes ogsaa en anden interessant Ting: Nederst ligger der i Reglen et Lag Trækul, som sandsynligvis stammer fra Afsvidningen af Birkeskoven ved den første Bosættelse i Dalen, der efter Askelagene kan domme fandt Sted o. 900. Svedjebruget omtales i Skaanske Lov og har i Finland og visse Dele af Sverige været

kendt indtil vore Dage. Landnamsmændene var saaledes hjemmefra vant til, at ny Jord skulde frugtbares ved Afsviining af Skoven. Ødelæggelsen af Islands naturlige Birkevegetation tog sin Begyndelse allerede ved Nordboernes Landstigning.

Det arkæologiske Afsnit begynder med Aage Roussells mønstergyldige Redegørelse for Undersøgelsen af Skallakot og Stöng. Den første Gaard er sunket sammen længe før 1300, medens den sidste ødelagdes af Asken fra Heklas Udbrud omkring dette Aarstal. Asken har antagelig været meget varm, men dog ikke saa hed, at den har antændt Husene. Beboerne har faaet Tid til at tage deres Husgeraad og Besætning med sig. Derfor er der selv i de Gaarde, der lagdes øde ved Katastrofen o. 1300, fundet yderst faa Oldsager. Man genkender i disse middelalderlige Gaardanlæg det nordvesteuropæiske Langhus fra Jernalderen med Jordvægge og to Rækker indvendige Stolper til at bære Taget. Men Udviklingen i Retning af den nyere Tids islandske Gaard med dens mange lunt sammenpakkede Huse spores allerede, idet der paa Bagsiden er tilbygget et Par mindre Huse til Opbevaring af Mad. Langhuset er ogsaa opdelt i flere Rum: Forstue, Skaale (det store Opholds- og Soverum), Ildhus og i den yngre Gaard i Stöng tillige en Stue. Den ældre Gaards Langhus minder ved sit Tilløb til Ellipseform om Trelleborghusene. Det vilde være interessant, om man i Danmark kunde faa Vikingetids-Husformen fastslaaet ogsaa for Bøndergaardenes Vedkommende. Meget tyder paa, at Huset med de krumme Vægge er en hjemlig nordisk Opfindelse.

I det islandske Langhus bestod Mellemlrummet mellem de tagbærende Stolper og Græstørvæggene af bræddeklædte Brikse til at sove og sidde paa. Langs ad »Skaalens« Midte fandtes »Langilden«. Dette Vikingetids-Ildsted beskriver Märten Stenberger udførligt i Afsnittet om Gaarden Isleifsstadir. Og Roussell forklarer i det komparative Afsnit yderligere dets Anvendelse. Det bestaar af en aflang 2—3 m lang Ildgrøft nedgravet i Jordgulvet og kantet med Fliser. Som Regel er en Del af Graven dækket med flade Sten, der er stærkt ildskørnede, og som brugtes ved Madlavning, især til Brødbagning. I den Del af Grøften, der ikke er overdækket, gemmes Ilden Natten over i Asken. Langilden tjener iøvrigt først og fremmest til Belysning og Opvarmning. Den egentlige Madlavning foregik i mindre Kogegruber paa mere tilfældige Steder i Gulvet. Kødet »sydedes« dækket af hed Aske og opvarmede Sten. Kleberstensgryder, der var almindelige i Grønland, forekommer meget sjældent i de islandske Gaardtomter, ligesom Lerkarskaar saa godt som ikke findes.

Roussell skriver ogsaa om Islands Gudehove. Han stiller sig meget skeptisk til tidligere Forfatteres fantasifulde Paavisninger af specielle Hovbygninger. De omtalte Bygningers Form ligger Boliger af Langhus-Typen saa nær, at en Adskillelse næppe er mulig. At der i Vikingetidens sidste Del har eksisteret Templer i Island saavel som i det øvrige Norden, tør han ikke betvivle. Men de har snarest været opført af Træ ligesom de første Kirker. Naar Udgravningen af Templet i Arkona siges med ret god Sikkerhed at kunne rekonstrueres som en kvadratisk Bygning af lignende Form som visse endnu ikke nærmere undersøgte islandske Tomter, maa man vist tage yderligere Forbehold. Udgravningen i Arkona forekommer Anmelderen at være af en saa foreløbig Karakter, at man ikke kan slutte noget som helst om Bygningens Form.

Roussell giver iøvrigt i sit komparative Afsnit vigtige Bidrag til den islandske Gaards Typeudvikling fra Thjorsaadal-Typen, som her er skildret, og til Ganghuset, hvor Husblokken er udbygget i Dybden med Rummene samlet om en Tværgang. Den første Type synes endnu o. 1300 at have været dominerende over hele Landet, medens Ganghuset først viser sig paa Reformations-tiden. Roussells Argumenter for denne Antagelse, der ikke stemmer overens med Valtyr Gudmundssons, synes overbevisende. Efter Afsnit om Menneskeknoglerne af Jon Steffensen og Husdyrknoglerne af Dr. Degerbøl (Afsnit, der er for specielle til at refereres her) følger Fortsættelsen af Roussells komparative Del: Den sentida bebyggelse på Islands landsbygd. Forfatteren er Intendent Albert Nilsson fra Nordiska Museet. Det er forbavsende, hvad han har faaet ud af det korte Ophold i Landet. Med en metodisk Sikkerhed, som kendetegner de unge svenske Etnologer, giver han en udmærket Oversigt over den gamle islandske Gaard og dens nærmeste Omgivelser, parret med originale Opmaalinger af Gaardplaner og Bygningsdetaljer. Afhandlingen er fuld af gode Oplysninger. Han fortæller om Bagningen, der i Island som i Irland foregaar i en Gryde, der sættes ned i Gløderne og dækkes med Gløder og Aske. Han fortæller om Sæterdrift, om Vægkonstruktioner med Græstørvsbinding og om det islandske Hus's Levetid, der normalt kun var et halvt Hundrede Aar. Interessant er ogsaa Afsnittet om Tagkonstruktion og Tækning. Forfatteren mener at kunne skimte primitive Konstruktionsformer fra den Tid, da de to Hovedsystemer, Aastag og Spærttag, endnu ikke var rendyrkede. Han oplyser, at Underlaget for Tagbeklædningen kaldes »troð«. Det forekommer Anmelderen, at dette Ord, der kommer af at træde (»trampe«), giver et Fingerpeg i Retning af

det bundne Tags Oprindelse fra Tage af Straa o. lign., der ligesom Læsøs Tangtage ikke blev bundet fast til Rafterne, men dynget op og traadt sammen. Denne lagttagelse kan maaske ogsaa kaste Lys over Problemer vedrørende vore Jernalderhuses Tækning?

Som Helhed giver »Förntida gårdar i Island« Stof til Eftertanke for enhver arkæologisk interesseret Læser. For Hustomt-udgravere vil den være et uundværligt Hjælpemiddel til at slutte fra Del til Helhed. Men det er en Bog, der med sin velskrevne Tekst og talrige smukke Billeder og Kort tillige henvender sig til en større Læsekreds. Her faar man noget at vide om Island og om hele Nordens Fortid, som er værd at vide. Bogen fortjener at blive læst af mange.

Axel Steensberg.

Nyheder og Tradition i Folkekulturen.

Sigfrid Svensson: Bygd och Yttervärld. Nordiska Museets Handlingar Nr. 15. Stockholm 1942.

Der er over svensk Videnskab ofte en storladent Dristighed, der kan virke overraskende paa nøgterne Danske, men som ikke sjældent bringer revolutionerende Resultater — tænk blot paa Pollenanalysen og Varvtællingerne, der har skabt Dateringsgrundlag, hvor man paa Forhaand skulde tro det ugørligt. Hos mindre Aander kan Trangen til at iklæde Forskningen et filosofisk-universelt Klædebon føre til, at det videnskabelige Apparat, som Forfatteren har nemmet hos sine store Læremestre, bliver det mest fremtrædende. Der synes at være større Tilbøjelighed til »Skole«-dannelse i svensk humanistisk Forskning end i dansk (hos os forekommer »Elevdisputater« væsentlig indenfor de medicinske og naturvidenskabelige Fakulteter). Dette kan baade være en Styrke og en Svaghed. Det giver en Sikkerhed i Problemstilling og Metode, som vi Danske i hvert Fald indenfor Folkekulturforskningen savner. Men det bevirker ogsaa, at det i Sverige i højere Grad er Enere, der angiver Tonen for en Skare mindre selvstændige, men ihærdigt arbejdende Disciple. Svensk Folkekulturforskning har forlængst faaet sine dygtige Ledere og en fast Organisation, hvor vi her i Landet famler os prøvende frem uden Autoritetstro, ængstelige overfor universelle Hypoteser.

Forfatteren til den Bog, der her skal omtales, hører til Lederstaben i Sverige. Sigfrid Svensson har i en Aarrække ledet Indsamlingen af Museumsgenstande til Nordiska Museets Almue-